

Voor mij graag een speciaal opgeleide jeugdadvocaat alstublieft

WENDY DE BONDT^a

Panopticon, 42 (5), 397-402
© 2021 Maklu | ISSN 0771-1409 | September 2021

- ^a Hoofddocent strafrecht, jeugdrecht en rechten van het kind, Human Rights Centre (HRC); Institute for International Research on Criminal Policy (IRCP), Vakgroep Criminologie, Strafrecht en Sociaal Recht, Universiteit Gent (corresp.: wendy.debondt@ugent.be)

Midden februari 2021 haalden zeven jongeren uit Kapellen de nationale pers als gevolg van een zogeheten lockdownfeestje dat ze georganiseerd hadden. Na een melding gingen agenten van de politiezone Antwerpen Noord ter plaatsen en werden zeven jongeren meegenomen naar het politiekantoor voor verhoor. Dat de jongeren gedurende 18 uur op het politiekantoor zouden verblijven om nadien meteen voorgeleid te worden bij de jeugdrechter, was aanleiding voor heel wat discussie. Advocaten verwezen naar de traumatische ervaring van de jongeren. Misnoegde ouders stonden journalisten te woord. Persrechter Luk Versteyleyn werd gevraagd de tussenkomst van politie, parket en jeugdrechter te duiden. Kinderrechtencommissaris Caroline Vrijens was te gast in Terzake evenals motivatiepsycholoog Maarten Vansteenkiste om over de disproportionaliteit en ineffectiviteit van de reacties te praten. Op sociale media werd alsof het een lieve lust was met ongezouten meningen gestrooid. Waar veel minder aandacht voor was, is het verschil in juridische bijstand die de jongeren genoten hebben. Sommigen werden bijgestaan door een daartoe specifiek opgeleide jeugdadvocaat, anderen werden bijgestaan door een niet gespecialiseerde advocaat. Dat verschil in scholing in hoofdte van de advocaat die de bijstand verzorgt, leidt er vaak toe dat jongeren niet de kwaliteitsvolle bijstand krijgen, waar ze eigenlijk recht op hebben. De soms pijnlijke ‘accidents de parcours’ die we in een aantal jeugddossiers gezien hebben, doet de vraag naar een verplichting van de opleiding tot jeugdadvocaat weer luider klinken.

De afgelopen maanden werden tientallen politieagenten, parketmagistraten, jeugdrechters en hun consulenten, jeugdadvocaten, jeugdwerkers en ook jongeren geïnterviewd over de rechtspositie van minderjarige delictplegers en het belang om goede rechtsbijstand te garanderen. Het belang van een dergelijke goede rechtsbijstand voor jonge delictplegers staat buiten kijf. Jongeren zijn omwille van hun leeftijd extra kwetsbaar (BUSS, 2000; VERHELLEN, 2000), wat net één van de belangrijkste beweegredenen is om een verplichte juridische bijstand voor hen te verankeren. Niet alleen hebben jongeren ‘recht op’ juridische bijstand, die bijstand is ‘verplicht’ nu jongeren er geen afstand van kunnen doen.

1. VRIJBLIJVENDE BIJZONDERE OPLEIDING JEUGDADVOCAAT

In Vlaanderen gebeurt de bijstand ‘bij voorkeur’ door specifiek daartoe opgeleide jeugdadvocaten. Het is niet onbelangrijk te onderstrepen dat een dergelijke specifieke opleiding

vandaag nog geen verplichting is. Nochtans blijkt uit onderzoek erg duidelijk dat een dergelijke specifieke opleiding allerminst als een overbodige luxe gezien mag worden. Het besef dat bijkomende opleiding noodzakelijk is om de rechtspositie van jongeren adequaat te kunnen vrijwaren, groeit (BOYDENS, 2016) maar is nog niet groot genoeg om tot een introductie van een echte opleidingsvereiste over te gaan. Het vaak gehoorde argument als zouden alle advocaten de nodige 'skills' hebben om zichzelf te bekwamen in rechtstakken ook als die niet tijdens de basisopleiding aan bod kwamen, gaat voorbij aan het feit dat de praktijk uitwijst dat die zelfstudie geenszins een evidentie is en de bijzondere opleiding tot jeugdadvocaat niet alleen over juridisch-technische kennis gaat, maar ook heel wat andere kennis en vaardigheden omvat (ORDE VAN VLAAMSE BALIES, 2019).

2. DE JURIDISCHE 'JEUGDRECHT'-JUNGLE

Wat de juridisch-technische kennis betreft, zou inderdaad op het eerste zicht begrip kunnen worden opgebracht voor het argument dat alle advocaten in staat zouden moeten zijn om zichzelf te bekwamen in een nieuwe rechtstak, ook als die niet aan bod kwam tijdens de basisopleiding. In het verleden werd al onder de aandacht gebracht dat 95% van de Belgische juristen afstudeert zonder enige kennis van jeugdrecht (VAN DER MUSSELE, 2016). Niettegenstaande inspanningen die de laatste jaren gedaan zijn, blijft het een terechte conclusie dat jeugdrecht tijdens de universitaire rechtenopleidingen in Vlaanderen slechts gebrekkige aandacht krijgt (VANOBERGEN, 2018). Door de toenemende techniciteit en specialisatie binnen heel wat rechtstakken is het niet meer mogelijk om al die deelaspecten aan bod te laten komen in de basisopleiding van onze juristen. Heel wat specialisatie en blijvende bijkomende studie is hoe dan ook noodzakelijk en deel van hun vak. Geen enkele advocaat kan naar behoren functioneren zonder zichzelf blijvend bij te scholen. Dat verklaart ook waarom advocaten doorheen hun hele carrière de nodige opleidingspunten moeten blijven verzamelen. De vraag rijst of inhoudelijke keuzes van dergelijke permanente bijscholing aan de verantwoordelijkheid en het initiatief van de individuele advocaat overgelaten kunnen worden, dan wel centraal georganiseerd en gecontroleerd horen te worden. Uit recent eigen empirisch onderzoek blijkt toch duidelijk dat niet-specifiek daartoe opgeleide advocaten vaak belangrijke fouten maken tegen het bestaande juridische kader wanneer ze in jeugdzaken voor jongeren (of voor hun ouders) optreden. We werden er vaak op gewezen tijdens interviews met magistraten die hun ervaringen deelden en konden het ook zelf vaststellen tijdens interviews met niet specifiek daartoe opgeleide advocaten. Problemen lijken vooral te ontstaan op momenten dat een door de familie gekende (strafrechts)advocaat aangezocht wordt om een jongere te verdedigen of wanneer in het holst van de nacht of tijdens het weekend een hele batterij aan advocaten gezocht moet worden om een groep van jongeren te kunnen bijstaan; ook dan gebeurt het soms dat jongeren bijgestaan worden door een advocaat die geen bijzondere opleiding jeugdrecht genoten heeft. Het problematische karakter daarvan wordt niet altijd onderkend. Jeugd(delinquentie)recht wordt nog te vaak als 'een variant' van het reguliere strafrecht ingeschat wat afbreuk doet aan de specificiteit van het juridisch kader en vooral ook de eigenheid van het jeugdrecht in zijn geheel, waartoe ook het veel minder gekende integrale jeugdhulprecht behoort. Ook ander onderzoek komt ondubbelzinnig tot de conclusie dat minderjarigen worden benadeeld wanneer hun advocaat niet gespecialiseerd is in het jeugdrecht (DEFENCE FOR CHILDREN INTERNATIONAL, 2016; RAP, 2013).

3. DE NIET-JURIDISCHE COMPETENTIES VAN DE JEUGDADVOCAAT

Meer nog dan het probleem rond het gebrek aan kennis over de toepasselijke juridische regels, is het belangrijk voor ogen te houden dat de bijzondere opleiding tot jeugdadvoocaat zich niet alleen beperkt tot de studie van het juridische kader, maar ook een aantal andere kennisdomeinen en competenties omvat; denk daarbij aan ontwikkelingspsychologie, de sociale kaart en communicatie met jongeren. Uit een intensieve interviewronde komt duidelijk naar voren dat vooral het omgaan met jongeren vaak onderschat wordt. Jongeren worden door niet-gespecialiseerde advocaten (en andere niet-gespecialiseerde praktijkactoren) nog te vaak gezien en behandeld als kleine volwassenen. Ook kinderrechtsschiaris Caroline Vrijens pleitte in Terzake vurig om binnen politie en justitie meer aandacht te hebben voor de kind-norm. Verschillende respondenten drukten me op het hart dat het echt heel belangrijk is om op een aangepaste manier met jongeren om te gaan. Communiceren met jongeren vereist meer dan enkel en alleen een aangepast taalgebruik en spreektempo. Er bestaat ook in het buitenland heel wat onderzoek naar het belang van training om communicatie tussen de jongere en de advocaat op een goed niveau te kunnen krijgen (BIRNBAUM & BALA, 2009). Er moet rekening gehouden worden met het kennis- en begripsniveau van de jongere alsook specifieke kwetsbaarheden, diens context en de betekenis van dat alles voor de verantwoordelijkheid van de jongere. Daarnaast moet waakzaamheid geboden worden voor vatbaarheid voor intimidatie en suggestie en de sociale wenselijkheid van hun reacties. Verschillende respondenten konden tal van voorbeelden aanhalen van momenten waarop jongeren op een verkeerde manier begrepen werden; momenten waarop verkeerdelijk uitgegaan werd van bepaalde kennis in hoofde van de jongeren; momenten waarop jongeren als volwassenen behandeld werden. Ook werd er (o.a. door de jongeren) op gewezen dat de manier waarop ze geïnformeerd werden over hun rechten en het verdere verloop van de procedure cruciaal was voor hun mogelijkheid om ook effectief aan die procedure te kunnen participeren, wat bevindingen uit buitenlands onderzoek (A'COURT & ARTHUR, 2020) bevestigt. Het vereist een specifieke opleiding om die opmerkzaamheid te kunnen ontwikkelen en jongeren op een (aan)gpaste manier te kunnen bijstaan. Onderzoek wijst ook steevast uit dat de ervaringen met de jeugdadvoocaat doorslaggevend zijn voor de mate waarin jongeren vertrouwen hebben in het justitieel apparaat (KILKELLY, 2010; SPROTT & GREENE, 2010).

4. TIJD VOOR EEN VERPLICHTE OPLEIDING?

In het licht van dat alles (en ook in het licht van de internationale richtlijnen en verplichtingen op dit vlak – denk bijvoorbeeld aan Richtlijn 2016/800/EU), lijkt het bijna niet meer verdedigbaar dat vandaag de bijzondere opleiding tot jeugdadvoocaat nog niet verplicht is; dat het mogelijk is dat kwetsbare jongeren bijgestaan worden door advocaten die daar geen specifieke opleiding voor genoten hebben. Vaak wordt aangehaald dat de tegenstand voor de invoering van een dergelijke verplichting 'uit eigen rangen' komt. De grote regionale verschillen zetten het verschil in visie onder advocaten en tussen de verschillende balies op dat vlak op scherp. Waar aan sommige balies geen opleiding vereist wordt, wordt aan andere balies niet alleen de bijzondere opleiding vereist, maar wordt bovendien vereist dat een deel van de jaarlijkse opleidingspunten verzameld worden in het domein van het jeugdrecht. Hoewel een dergelijke voorwaarde een meerwaarde kan betekenen, wordt het pleidooi soms gecounterd door te wijzen op het gevaar voor 'presenteïsme'; het gevaar blijft dat jeugdadvocaten zich present geven en de opleidingen louter uitzitten om verplichte punten permanente vorming te verwerven. Dat gevaar werd ook in het verleden al onder de aandacht gebracht (HESPEL & PUT, 2014).

5. NOOD AAN EEN KWALITEITSCONTROLE?

Dat is meteen ook de reden waarom het debat over de positie van de jeugdadvocaat ook moet gaan over de manier waarop een minimale kwaliteitscontrole op het eigenlijke werk van jeugdadvocaten vorm gegeven zou kunnen worden. Het meest frappante uit de interviews die ik de afgelopen maanden deed, was misschien wel dat er binnen de groep van jeugdadvocaten herhaaldelijk op gewezen werd dat een eenmalige opleiding en uitreiking van een certificaat zonder verdere opvolging of controle eigenlijk onvoldoende zijn om te garanderen dat de jeugdadvocaten ook naar behoren functioneren. Elk van de respondenten die de afgelopen maanden geïnterviewd werd, kon voorbeelden aanhalen van jeugdadvocaten die niet naar behoren functioneren, en in sommige gevallen is dat nog zacht uitgedrukt. Voorbeelden varieerden van advocaten die in slaap vallen tijdens het politieverhoor van de minderjarige of advocaten die zich zo verliezen in een of andere game op hun smartphone dat ze niet eens opmerken dat hen iets gevraagd wordt. Er werden ook heel wat voorbeelden aangehaald van advocaten die hun jongeren niet kennen en vlak voor een kabinetsbespreking aan de consulent moeten vragen of ze de jongere even voor hen kunnen aanwijzen. Het overkomt hen ook soms dat ze de verkeerde jongere in de gang voor de zittingszaal aanspreken. In dezelfde categorie zitten advocaten die hun jongeren en dossiers niet opvolgen en bijvoorbeeld voor een kabinetsbespreking niet weten of er nu al of niet een plan voor een positief project voorligt – hoewel de HCA-medewerker het hen weken eerder al mailde en verschillende malen om feedback gevraagd had. Dat gebrek aan kennis (van de persoonlijkheid en persoonlijke situatie) van de jongere en inzicht in het dossier is soms te verklaren door de praktijk van sommige jeugdadvocaten om zich stevast te laten vervangen door de permanentie-collega.

6. EEN HUWELIJK VOOR HET LEVEN?

Het werken met goed opgeleide en goed functionerende jeugdadvocaten is des te belangrijker nu we merken dat in het gros van de gevallen advocaten voor jongeren aangesteld worden door gebruik te maken van de permanentielijsten en verandering van advocaat in de praktijk heel uitzonderlijk is. Hoewel het in theorie voor jongeren mogelijk is om de aanstelling van een andere advocaat te bewerkstelligen, blijkt dat in de praktijk een dergelijke vraag en vooral het ingaan op een dergelijke vraag toch een grote uitzondering is. Hoewel het beducht zijn voor een al te grote veranderlijkheid in de juridische bijstand van een jongere erg begrijpelijk is, is het evenzeer belangrijk jongeren de mogelijkheid niet te ontnemen om gebruik te maken van hun vrijheid om een advocaat te kiezen en een verandering van advocaat na te streven.

De algemeen gedragen voorkeur om jongeren altijd door dezelfde advocaat te laten bijstaan, staat op dit moment evenwel in schril contrast met de manier waarop in sommige politiezones met het organiseren van de verplichte juridische bijstand omgegaan wordt. Hoewel heel wat mooie praktijken bestaan, zijn er toch heel wat situaties waarin al te makkelijk terug gegrepen wordt naar *'bijstand door de permanentie-advocaat die al op het politiebureau aanwezig is'* en wordt zich niet de moeite getroost om de vaste jeugdadvocaat van jongeren te verwittigen en uit te nodigen. Politieagenten geven aan dat ze niet altijd over de middelen beschikken om te verifiëren of de jongere al een jeugdadvocaat heeft, waardoor het niet mogelijk is die te contacteren tenzij de jongere de contactgegevens op zak heeft. Jeugdadvocaten van hun kant geven aan niet te begrijpen dat ze niet gecontacteerd worden als eenzelfde jongere week na week naar het politiekantoor gebracht wordt en hun gegevens makkelijk aan de hand van een vorig PV opgesnord kunnen worden. Jongeren geven aan dat

hen soms gezegd wordt dat ze nadien maar met hun andere advocaat moeten overleggen, want 'dat het verhoor moet doorgaan met de advocaat die al op het politiekantoor aanwezig is'. Pijnlijk is evenzeer dat er toch nogal wat situaties beschreven werden van discussies die tussen jeugdadvocaten ontstaan over de verdere opvolging van jongeren wanneer er door het werken met de permanentielijsten plots meerdere jeugdadvocaten in beeld zijn. Hoewel tijdens de opleiding wel aandacht is voor een deontologie op dat punt, blijkt dat geen feilloze werking te kunnen garanderen.

7. VOOR MIJ GRAAG EEN SPECIAAL OPGELEIDE JEUGDADVOCAAT ALSTUBLIEFT

Het moet gezegd dat alle respondenten het erover eens zijn dat de overgrote meerderheid van de jeugdadvocaten erg gepassioneerd en geëngageerd werken. Het beroep van jeugdadvocaat wordt door sommigen zelfs omschreven als een roeping en er is bij de magistratuur veel bewondering voor de manier waarop jeugdadvocaten er soms in slagen om tot de jongeren door te dringen en met hen samen op pad te gaan. De problemen die signaleerd worden, blijven beperkt tot een erg kleine groep aan advocaten die door verschillende respondenten ingeschat wordt als 10-15% van alle geregistreerde jeugdadvocaten. Opmerkelijk daarbij is dat – niettegenstaande de verontwaardiging en frustratie die bij de respondenten te bespeuren valt als ze voorbeelden van disfunctioneren aanhalen – op twee respondenten na, niemand ooit al het initiatief genomen had om dat disfunctioneren ergens te melden. Het signaleren ervan tijdens de interviews toont evenwel aan dat, naast de discussie over de noodzaak om de eenmalige bijzondere opleiding tot jeugdadvocaat als verplichtend te verankeren en na te denken over de noodzaak om een deel van de opleidingspunten te verwerven in de specifieke materie en competenties voor jeugdadvocaten, het misschien ook wel aangewezen is na te denken over het installeren van een systeem waarbij er in meer of mindere mate een controle kan gebeuren van de kwaliteit van de juridische bijstand die geboden wordt. De idee om de term 'jeugdadvocaat' te beschermen en wettelijk te verankeren (VAN DER MUSSELE, 2014) moet misschien uitgebreid worden met een kwaliteitscontrole voor jeugdadvocaten, al of niet gekoppeld aan de idee om de erkenning als jeugdadvocaat niet permanent te verwerven (HESPEL & PUT, 2014). Veel stof tot nadenken en opvolgen dus.

REFERENTIES

- A'COURT, B., & ARTHUR, R. (2020). The role of lawyers in supporting young people in the criminal justice system: balancing economic survival and children's rights. *Journal of Social Welfare and Family Law*, 42(4), 498-515.
- BIRNBAUM, R., & BALA, N. (2009). Child's perspective on legal representation: Young adults report on their experiences with child lawyers. *Canadian Journal of Family Law*, 25(1), 11-72.
- BOYDENS, E. (2016). Jeugdadvocaten en specialisatie binnen de OVB. In E. VAN DER MUSSELE (Ed.), *Jeugdadvocaat in Vlaanderen, België en Europa: verslagboek studiedag van de Unie van Jeugdadvocaten, 29-4-16* (pp. 73-77). Larcier.
- BUSS, E. (2000). The Role of Lawyers in Promoting Juveniles' Competence as Defendants. In T. GRISSO & R.G. SCHWARTZ (Eds.), *Youth on trial: a developmental perspective on juvenile justice* (pp 243-265). University of Chicago press.
- DEFENCE FOR CHILDREN INTERNATIONAL – BELGIË. (2018). *De rol van de advocaat van de minderjarige in de jeugdbeschermings- en strafrechtelijke procedures in België. Nationaal Rapport september 2016-februari 2017*.
- HESPEL, S., & PUT, J. (2014). *Jeugdsanctierecht voorgesteld: naar een constructief jeugdsanctierecht*. Larcier.

- KILKELLY, U. (2010). Listening to children about justice: Report of the Council of Europe consultation with children on child-friendly justice. *Group of specialists on child-friendly justice, CJ-S*, 14.
- ORDE VAN VLAAMSE BALIES (2019). *Bijzondere opleiding Jeugdrecht 2019-2020*. Wolters Kluwer.
- RAP, S. (2013). *The Participation of Juvenile Defendants in the Youth Court: A Comparative Study of Juvenile Justice Procedures in Europe*. Pallas Publications.
- SPROTT, J. B., & GREENE, C. (2010). Trust and confidence in the courts: Does the quality of treatment young offenders receive affect their views of the courts? *Crime & Delinquency*, 56(2), 269-289.
- VAN DER MUSSELE, E. (2014). Advocaat voor minderjarigen: en wat vandaag? In V.C. BALIE ANTWERPEN (Eds.), *Het gezin 2.0* (pp. 211-256). Intersentia.
- VAN DER MUSSELE, E. (Ed.) (2016). *Jeugdadvoaat in Vlaanderen, België en Europa: verslagboek studiedag van de Unie van Jeugdadvocaten, 29-4-16* (pp. 7-13). Larcier.
- VANOBERGEN, B. (2018). Naar een (nog meer) kindvriendelijke justitie. *Tijdschrift voor Familierecht*, 146-147.
- VERHELLEN, E. (2000). *Verdrag inzake de rechten van het kind*. Garant.